

вул. Інститутська, 21/8
01008, м. Київ, Україна

Tel.: (+380 44) 253 2203
Fax.: (+380 44) 226 3427
E-mail: hotline@ombudsman.gov.ua
[http:// www.ombudsman.gov.ua](http://www.ombudsman.gov.ua)

21/8, Instytutska str.
Kyiv, 01008, Ukraine

№ 1. -467/18-26

« 02 » Березня 20 18 р.

Конституційний Суд України

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПОДАННЯ

щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень речення шостого частини першої статті 13 Закону України «Про психіатричну допомогу»

1.14 листопада 2017 року Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо надання психіатричної допомоги» № 2205-VIII (*Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 51-52, ст.448*). Відповідно до п. 1 Розділу II «Прикінцеві положення» цей Закон набирає чинності з дня, наступного за днем його опублікування, та вводиться в дію через шість місяців з дня набрання чинності цим Законом. Закон № 2205-VIII було опубліковано в офіційному виданні Верховної Ради України «Голос України» 09.12.2017р., відповідно 10.12.2017 року він набрав чинності і вводиться в дію 12.06.2018р.

Відповідно до підпункту 12 пункту 7 Розділу I Закону № 2205-VIII Верховна Рада України постановила викласти частину першу статті 13 Закону України «Про психіатричну допомогу» (*Відомості Верховної Ради України, 2000 р., № 19, ст. 143 із наступними змінами*) в новій редакції наступного змісту:

"Особа, яка досягла 14 років, госпіталізується до закладу з надання психіатричної допомоги добровільно - на її прохання або за її усвідомленою письмовою згодою. Особа віком до 14 років (малолітня особа) госпіталізується до закладу з надання психіатричної допомоги на прохання або за письмовою згодою її батьків чи іншого законного представника. У разі незгоди одного з

батьків або за відсутності батьків госпіталізація особи віком до 14 років (малолітньої особи) до закладу з надання психіатричної допомоги проводиться за рішенням (згодою) органу опіки та піклування, яке ухвалюється не пізніше 24 годин з моменту звернення іншого законного представника зазначеної особи до цього органу і може бути оскаржено відповідно до закону, у тому числі до суду. Особа, визнана у встановленому законом порядку недієздатною, госпіталізується до закладу з надання психіатричної допомоги добровільно - на її прохання або за її усвідомленою письмовою згодою. Законний представник особи, визнаної у встановленому законом порядку недієздатною, сповіщає орган опіки та піклування за місцем проживання підопічного про згоду його підопічного на госпіталізацію до закладу з надання психіатричної допомоги не пізніше дня, наступного за днем надання такої згоди. Особа, визнана у встановленому законом порядку недієздатною, яка за станом свого здоров'я не здатна висловити прохання або надати усвідомлену письмову згоду, госпіталізується до закладу з надання психіатричної допомоги за рішенням (згодою) органу опіки та піклування, яке ухвалюється не пізніше 24 годин з моменту звернення до цього органу законного представника зазначеної особи і може бути оскаржено відповідно до закону, у тому числі до суду. Згода на госпіталізацію фіксується в медичній документації за підписом особи або її законного представника та лікаря-психіатра".

Таким чином, норма передбачає два порядки госпіталізації особи, визнаної у встановленому законом порядку недієздатною, до закладу з надання психіатричної допомоги: 1) добровільно – за її усвідомленою письмовою згодою, 2) у разі якщо за станом здоров'я така особа не здатна надати усвідомлену згоду – за рішенням (згодою) органу опіки та піклування.

Вважаю, що врегульований частиною першою статті 13 Закону № 2205-VIII порядок поміщення особи, яка визнана недієздатною, до закладу з надання психіатричної допомоги без її усвідомленої згоди на це суперечить положенням Конституції України з огляду на наступне.

2. Питання щодо конституційних гарантій, які мають дотримуватись при госпіталізації недієздатної особи, вже розглядалось Конституційним Судом України у справі за моїм конституційним поданням щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення третього речення частини першої статті 13 Закону України "Про психіатричну допомогу" (справа про судовий контроль за госпіталізацією недієздатних осіб до психіатричного закладу). У результаті розгляду справи Конституційний Суд України постановив рішення від 01.06.2016 р. № 2-рп/2016.

Розглянувши конституційне подання, Конституційний Суд України дійшов висновку, що госпіталізація недієздатної особи до психіатричного

закладу на підставі статті 13 Закону України «Про психіатричну допомогу» на прохання або за згодою її опікуна за рішенням лікаря-психіатра не є добровільною, є обмеженням права такої особи на свободу та особисту недоторканність, закріпленого у статті 29 Конституції України. Така госпіталізація за своєю природою та наслідками є непропорційним обмеженням конституційного права недієздатної особи на свободу та особисту недоторканність, тому вона має здійснюватися з дотриманням конституційних гарантій захисту прав і свобод людини і громадянина, з урахуванням зазначених міжнародно-правових стандартів, правових позицій Конституційного Суду України та виключно за рішенням суду відповідно до вимог статті 55 Основного Закону України (абзац п'ятий п.2.4 та абзац третій пункту 2.5 рішення КСУ від 01.06.2016р. № 2-рп/2016).

У рішенні від 01.06.2016 р. № 2-рп/2016, постановленому за результатами розгляду цього подання, Конституційним Судом України на підставі частини другої статті 70 Закону України «Про Конституційний Суд України» була встановлена процедура виконання цього рішення, а саме вказано, що до моменту законодавчого врегулювання питання забезпечення судового контролю за госпіталізацією до психіатричного закладу недієздатної особи на прохання або за згодою її опікуна за рішенням лікаря-психіатра така госпіталізація можлива лише за рішенням суду. Також Конституційним Судом були надані відповідні рекомендації Верховній Раді України невідкладно врегулювати питання щодо судового контролю за госпіталізацією до психіатричного закладу особи, визнаної у встановленому законом порядку недієздатною, на прохання або за згодою її опікуна за рішенням лікаря-психіатра.

Системний аналіз цього рішення Конституційного Суду України свідчить, що у разі якщо, недієздатна особа нездатна за станом здоров'я надати усвідомлену письмову згоду на поміщення її до психіатричного закладу, таке поміщення є примусовим і, відповідно, потребує відповідного рішення суду. Такими є вимоги статті 29 Конституції України. Отже, з моменту ухвалення цього рішення КСУ за відсутності усвідомленої згоди недієздатної особи на госпіталізацію судовий контроль є обов'язковим, а законодавець зобов'язаний забезпечити належне правове регулювання здійснення такого судового контролю.

3. Одним із фундаментальних принципів демократичної держави, яка керується принципом верховенства права, є визнання найвищої юридичної сили Конституції держави. Відповідно до статей 1, 8 та 19 Україна є демократичною правовою державою, в якій діє принцип верховенства права. Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти

приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Діяльність Конституційного Суду України ґрунтується на принципах верховенства права, незалежності, колегіальності, гласності, обґрунтованості та обов'язковості ухвалених ним рішень і висновків (частина друга статті 147 Конституції України). Рішення та висновки, ухвалені Конституційним Судом України, є обов'язковими, остаточними і не можуть бути оскаржені (стаття 151 – 2 Конституції України). За невиконання рішень та недодержання висновків Суду настає відповідальність згідно із законом (стаття 98 Закону України «Про Конституційний Суд України»).

Принцип найвищої сили Конституції України означає, що Конституція займає найвище місце в ієрархії нормативно правових актів, нікому не дозволяється порушувати норми Конституції або приймати нормативно-правові акти, які їй суперечать. Прийняття нормативно-правових актів органами державної влади, які суперечать правовим доктринам, які закріплені положеннями Конституції, означає заперечення не тільки її найвищої юридичної сили, але й становить порушення принципу верховенства права, який є головним принципом правової системи України як демократичної держави.

Виключно Конституційний Суд України уповноважений офіційно тлумачити Конституцію України, створювати обов'язкові конституційні доктрини шляхом тлумачення норм та принципів Конституції в своїх актах, вказувати, яким відповідно до її положень має бути правове регулювання суспільних відносин. В актах Конституційного Суду України виявляється зміст та суть положень Конституції в їх взаємозв'язку, суть конституційного правового регулювання загалом в державі. У разі необхідності Конституційний Суд України може вказати в рішенні також й порядок його виконання, тобто вказати, на яких засадах мають врегулюватися суспільні відносини до їх відповідного законодавчого врегулювання після визнання норми закону неконституційною. Виключно Конституційний Суд України може змінювати або конкретизувати юридичну позицію Суду у своїх наступних актах, змінювати юридичну позицію Суду в разі суттєвої зміни нормативного регулювання, яким керувався Суд при висловленні такої позиції, або за наявності об'єктивних підстав необхідності покращення захисту конституційних прав і свобод з урахуванням міжнародних зобов'язань України та за умови обґрунтування такої зміни в акті Суду (частина друга статті 92 Закону України «Про Конституційний Суд України»).

Всі акти Конституційного Суду України, в яких надається тлумачення змісту Конституції України, є обов'язкові для імплементації в процесі створення нормативно-правових актів та їх виконання. Всі суб'єкти, які проектують і приймають нормативно-правові акти, та ті, що їх виконують, не можуть тлумачити Конституцію України інакше, ніж у спосіб, в якій це здійснив Конституційний Суд України у відповідних актах.

У своїх рішеннях Конституційний Суд України неодноразово вказував, що повторне запровадження правового регулювання, яке Конституційний Суд України визнав неконституційним, дає підстави стверджувати про порушення конституційних приписів, згідно з якими закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй (частина друга статті 8 Основного Закону України) (рішення Конституційного Суду України від 08.06.2016 р. № 4-рп/2016).

З огляду на вказане, вбачається, що самою Конституцією України забороняється змінювати зміст і суть конституційних положень, тлумачення яких надано в актах Конституційного Суду України, шляхом прийняття законів та інших нормативно-правових актів. Якщо ж законодавець прийняв закон, яким ігнорується зазначена заборона, такий закон не може бути правовою підставою для встановлення або зміни змісту і обсягу прав і свобод. Як вже вказувалось вище, це суперечить низці конституційних принципів, в першу чергу принципу найвищої юридичної сили Конституції, також конституційним принципам поділу влади і верховенства права, а також принципу *ex injuria jus non oritur* (незаконні дії не можуть створювати право).

4. Аналіз оскаржуваної норми, а саме речення шосте абзацу другого підпункту 12 пункту 7 Розділу I Закону № 2205-VIII, свідчить, що вона врегульовує порядок примусового поміщення особи, визнаної у встановленому законом порядку недієздатною, до закладу з надання психіатричної допомоги.

Законодавець передбачив, що у такому разі особа госпіталізується до закладу з надання психіатричної допомоги за рішенням (згодою) органу опіки та піклування, яке ухвалюється не пізніше 24 годин з моменту звернення до цього органу законного представника зазначеної особи і може бути оскаржено відповідно до закону, у тому числі до суду.

Однак, таке правове регулювання суперечить правовій позиції Конституційного Суду України, викладеної у рішенні від 01.06.2016 р. № 2-рп/2016, відповідно до якої у разі, якщо госпіталізація недієздатної особи відбувається без надання нею усвідомленої згоди, вона має здійснюватися з дотриманням конституційних гарантій захисту прав і свобод людини і громадянина, та виключно за рішенням суду відповідно до вимог статті 55 Основного Закону України. За правовою позицією Конституційного Суду у

цій справі судовий контроль за госпіталізацією недієздатної особи до психіатричного закладу в порядку, передбаченому статтею 13 Закону, є необхідною гарантією захисту її прав і свобод, закріплених, зокрема, статтями 29, 55 Основного Закону України. Суд після незалежного і неупередженого розгляду питання щодо госпіталізації недієздатної особи до психіатричного закладу має ухвалити рішення стосовно правомірності обмеження конституційного права такої особи на свободу та особисту недоторканність.

По-перше, орган опіки і піклування в жодному випадку не може вважатись судом і забезпечувати судовий контроль у значенні статті 55 Конституції України.

По-друге, передбачена можливість оскарження рішення органу опіки і піклування про поміщення недієздатної особи до психіатричного закладу до суду жодним чином не задовольняє вимогу Конституційного Суду України щодо забезпечення судового контролю з огляду на її ілюзорність в практичному застосуванні.

Так, відповідно до частини другої статті 43 Кодексу адміністративного судочинства України здатність особисто здійснювати свої адміністративні процесуальні права та обов'язки, у тому числі доручати ведення справи представникові (адміністративна процесуальна дієздатність), належить фізичним особам, які досягли повноліття і не визнані судом недієздатними.

Відповідно до частини першої статті 59 Цивільного процесуального кодексу права, свободи та інтереси малолітніх осіб віком до чотирнадцяти років, а також недієздатних фізичних осіб захищають у суді відповідно їхні батьки, усиновлювачі, опікуни чи інші особи, визначені законом.

Таким чином, в жодному випадку особа, визнана судом недієздатною не має юридичної можливості ефективно оскаржити рішення органу опіки і піклування, про поміщення її до закладу з надання психіатричної допомоги. Більше того, враховуючи, що поміщена до таких закладів в примусовому порядку особа має обмежені можливості спілкування з зовнішнім світом, взагалі незрозуміло, яким чином госпіталізована недієздатна особа самостійно може звернутись до суду з оскарженням відповідного рішення органу опіки і піклування, перебуваючи в закладі.

З огляду на вказане оскаржуване положення Закону № 2205-VIII позбавляє недієздатних осіб конституційної гарантії захисту їх прав і свобод, передбачених статтями 29 та 55 Конституцією України, а саме судового контролю за їх госпіталізацією до закладу з надання психіатричної допомоги без їх усвідомленої згоди.

Приймаючи таке положення, законодавець вийшов за межі своїх повноважень, фактично змінюючи зміст позиції Конституційного Суду України, викладеної в рішенні від 01.06.2016 № 2-рп/2016, що суперечить частині другій статті 8, частині другій статті 150.

Керуючись статтями 101 і 147, частиною другою статті 150 Конституції України, п. 1 частини першої статті 7, статтею 50, п.1 частини першої та частиною третьою статті 51, частиною першою статті 52 Закону України «Про Конституційний Суд України» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 35, ст.376), п. 3 частини першої статті 13 та статтею 15 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини»,

ПРОШУ:

Визнати положення речення шостого частини першої статті 13 Закону України «Про психіатричну допомогу», таким, що не відповідає вимогам положень частини другої статті 8, частини другої статті 29, частини першої статті 55, статті 151² Конституції України.

У конституційному провадженні за цим поданням братиму участь особисто.

Додатки:

1. Конституція України (витяг).
2. Кодекс адміністративного судочинства України (витяг).
3. Цивільний процесуальний кодекс України (витяг).
4. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо надання психіатричної допомоги» № 2205-VIII.
5. Закон України «Про психіатричну допомогу» (витяг).
6. Закон України «Про Конституційний Суд України» (витяг).
7. Рішення Конституційного Суду України від 01.06.2016 р. № 2-рп/2016.
8. Рішення Конституційного Суду України від 08.06.2016 р. № 4-рп/2016 (витяг).

В.В. Лутковська